

МУЗЕЯТ КАТО ДОБРА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА

Руска Недялкова Симеонова

Средно училище „Св. Климент Охридски“, Добрич

THE MUSEUM AS A GOOD EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Ruska Nedyalkova Simeonova

St. Kliment Ohridski High School, Dobrich

Abstract: The report shares pedagogical experience in working with students in grades 1-4 in the museum and in museum educational programs. The shared experience is the result of a „long friendship“ of primary school students and the Regional History Museum – Dobrich. Attention is paid to the opinion of museum specialists as partners in the learning process. The shared good practices emphasise that students' study in a school with extended art education. Lessons in the museum and educational programs provide an opportunity to upgrade knowledge through interactive learning – project tasks, creative tasks, research. It is concluded that the museum as an educational environment contributes significantly to the development of communicative and socio-cultural competencies of students in grades 1–4.

Keywords: museum, school, primary school students, partnership, educational environment

ВЪВЕДЕНИЕ

Музей, според тълковния речник, е учреждение, което събира, пази и показва различни предмети с историческа ценност, и сграда на това учреждение. Според проф. Иван Шишманов „музеят не е просто физически обект или реликва, а носител на особена социокултурна ценност“ [1]. Още от Възраждането училището и музеят винаги са били в тясна връзка. Много от музейните сбирки са инициирани или дело на учители. Тази социална функция винаги е била на вниманието на учителя. Ако съпоставим целта на образованието и целта на музеите като места със социална значимост, ще намерим много допирни точки. Едни от основните цели на образованието днес според Закона за предучилищното и училищно възпитание са: съхраняване и утвърждаване на българската национална идентичност, познаване на националните, европейските и световните културни ценности и традиции, придобиване на компетентности за активен граждански живот в съвременните общности¹.

Предизвикателствата на 21 век за учителя са много – динамични промени в обществото, промени в семейните ценности, натоварени учебни програми, дигитално поколение. Добавиха се пандемия и обучение в електронна среда. Нелесното педагогическо ежедневие изисква да се търсят нови методи и средства за преподаване. Вече говорим за креативни учители и учим в иновативни училища. Формалното образование си остава базисно, но търсецят учител все повече отправя поглед и към неформалното образование. Въпреки, че в последните години се заговори за него, то също има традиции в нашата страна. Това са, най-общо казано, формите на допълнителното образование – школи, клубове по интереси, програмите за учене през целия живот. Тези форми дават възможност за по-свободен избор на теми, включване на повече практически дейности в процеса, на повече „обучители“ с различни гледни точки. В тях се насърчава активността, задълбочава се мотивацията за учене, изграждат се социални умения. Неформалното образование разширява и интензифицира класическото формално образование [2].

Музеят предлага една чудесна образователна среда, която дава възможност да се съчетаят формалното и неформално образование [3]. Дава възможност за бинарни и интердисциплинарни уроци. Музеят се разглежда и като образователна среда за метакогнитивно развитие на учениците [4]. Предлага много възможности за интерактивно обучение – изследователска дейност, проектни задачи, мозъчна атака, интервю и др., което много допада на учениците. За да се постигне това е необходимо посещението в музея да не е самоцелно, а да надгражда образователната програма и да свързано е с темите от учебния план. Необходимо е учителят и музейните специалисти да са добри партньори.

МОЯТ ОПИТ

Класен ръководител съм на паралелка с изучаване на хореография в СУ „Св. Климент Охридски“ – гр. Добрич, с разширено изучаване на музика, хореография и изобразително изкуство. Опитът ми започна

в класната стая, с тържествата и фолклорните вечери. Необходимостта от разширяване на знанията по фолклор дойде естествено. Клуб „Златна ябълка“ се оказа успешен и устойчив проект за занимания на малки ученици със словесен фолклор. Клубът даде възможност работата да стане системна, да се избират теми интересни и близки до децата. Заниманията с добруджанските традиции и обичаи предполага да се включат родители, баби и дядовци. Това направи съпричастни към нашите занятия целите семейства. Поканихме и музейните специалисти при нас. Това обогати и даде по-висока стойност на нашата работа. Стигнах до извода, че ако разглежданите теми се пренесат в музея, резултатът ще е многократно по-добър. Така за моите ученици музеят стана много интересно място за изучаване на традиции и обичаи.

В работата си следвам следната технология:

1. Изработване на програма за целогодишната работа на Клуб „Златна ябълка“, която да надгражда знанията по БЕЛ. Програмата цели учениците да разширят своите знания за народните традиции, за словесния фолклор и фолклорните жанрове като издирват, заучават и пресъздават образци на българския фолклор. Решават се и възпитателни задачи като осмисляне на родовата принадлежност и националната идентичност.
2. Изработване на работни листове по темите, в които има включена етнографска информация, въпроси, снимков материал, забавни задачи.
3. Включване в музейните образователни програми на Регионален исторически музей гр. Добрич.

Така съвместната работа с Регионалния исторически музей и музейните образователни програми е заложена в моята работа още в началото на учебната година. Сътрудничеството с музея се реализира в няколко посоки.

I. МУЗЕЙНИТЕ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОГРАМИ

Музейните образователни програми са част от дейността на музеите. Те до голяма степен са съобразени с учебната програма и възрастовите особености на децата. Задача на учителя е да избере подходящите за съответния клас, да съобрази и планира участието си в тях. Ето какво споделят моите партньори – музейните специалисти:

- Лена Кирилова – отдел „Етнография“ – Учениците са не само наблюдатели, но и участници в усвояването на културното наследство“.
- Надежда Иванова – отдел „Възраждане“ – „Ценността на музея е не само в съхраняването в него културни ценности. Това, което го прави наистина уникален е, че той е незаменим помощник на познания, изграждащ около себе си ново общество – на търсеци и емоционални хора, с усет към красивото и доброто!“.
- Ивелина Романова – Директор маркетинг и реклама – „Обичам да работя с деца. За мен децата са много точен барометър, до колко интересно и полезно представям всичко, което сме изложили тук. Когато работя с деца, търся път към тях, търся тяхното приятелство.“

Посочените мнения са доказателство, че училището и музеят имат общи цели, общи потребители и при добро партньорство музеят става благодатна образователна среда. През годините съвместната ни работа се обогатява, съобразно интересите на децата. Важно е да отбележа, че годините на пандемията поставиха препятствия за участията в тези програми.

Споделям част от образователните програми, по които съм работила и имаме добри резултати.

Програмата „Баба и внуче“ – Занятията са различни и могат да се предложат и от учителя.

Занятие „Парцалените кукли на баба“

Цел и задачи: запознаване с бита на семейството, живота на детето в миналото, запознаване със семейните традиции, развитие на комуникативно-речеви и социокултурни компетентности.

Участници: момичета от II клас и техните баби.

Място на провеждане: Етнографска къща, стаята на майката, има люлка с бебе и детски принадлежности от миналото.

Предварителна подготовка: осигуряват се парчета плат, игли, конци, ножици, химически молив; бабите приготвят вкусна почерпка; детска фолклорна група изпълнява песен.

Участниците заемат работните си места, които са предварително подготвени. Уредничката приветства гостите и разказва за живота в миналото. Показва люлката, дрехи, постелки за децата. Обръща внимание, че няма играчки. Обяснява, че някога децата сами са си правили играчки или това са правили с много любов техните близки. И затова с тях се е играело прекрасно. Бабите се включват и разказват спомени. Учителят задава въпрос: „Що е традиция?“. Обяснява значението на думата и как се предава. Уредничката обяснява, че всички присъстват на момент от предаване на традицията, а именно как бабите са

учили момиченцата да си правят кукли. Работата започва и занятието преминава с много смях, радост, забавление. Със задръжни усилия куклите са готови. Бабите предлагат да направят и постелки. В края всички дружно се включват и приспиват куклите със стари приспивни песнички. Занятието приключва с почерпка и народна песен.

Занятие „Игрите на баба и дядо“

Място на провеждане: двора на Етнографска къща.

Цел и задачи: запознаване с игрите на децата в миналото, изграждане на езикови, комуникативни и социокултурни компетентности, умение за работа в екип.

Участници: момичета и момчета от IV клас.

Предварителна подготовка: Учениците имат задача да проучат и запишат какви игри са играли техните родители, баби и дядовци. Учителят е осигурил:

4. Въженце и пръстен за играта „Пръстенче“
5. Кречатало
6. Кърпа за играта „Гори, гори кърпа“
7. Конец и копче за играта „Пеещото копче“
8. Народни носии за участниците

Провежда в двора, на открито. Поканени бабите и дядовците, от които са научени тези игри. Специален гост е краеведът Атанас Пеев от гр. Добрич, автор на сборник с детски игри „Дай, бабо, огънче!“

Група момичета клекнали в кръг си играят. Последователно се включват всички деца, като играят избраните от тях игри. Занятието протича с много смях.

Музейните специалисти показват запазени стари играчки. Правят извода, че някога игрите са били по-весели и задръжни.

Занятие „Процъпулник“ или „Вървяна пита“

Цели и задачи: разширяване на знанията за народните традиции и обичаи, пресъздаване на образци на българския фолклор за деца, сценично поведение, комуникативно речеви компетентности

Място на провеждане: Етнографски комплекс „Старият Добрич“.

Участници: ученици от II или III клас и малки, току-що проходили деца и техните семейства.

Предварителна подготовка: научени детски залъгалки, броилки, римушки, детски весели народни песни – „Мъри момиченце мъничко“, „Много ти прилича Петко“.

Музейните специалисти са подготвили „вървяната пита“ и ритуални вещи, които децата ще избират, застлана е шарена черга. Уредничката представя обичая, такъв, какъвто е бил в миналото и в днешно време. Учителят задава въпроси на учениците за символното значение на представените вещи, свързани с избор на професия. Учениците представят научените броилки и залъгалки, включват малките деца в забавлението, помагат им и ги приканват да вървят и да си изберат предмет, който символизира тяхната професия.

Програма „Спомени край огнището“ предвижда срещи с интересни личности.

- Мотивиращи за учениците са беседите със заслужил хореограф, автентични коледари, краеведът написал книга „Игрите на баба и дядо“.
- Традиционни са „Бабомартенска седянка“ и „Великденска работилничка“, в които учениците получават знания за празниците, включват се в пресъздаването на обреди и ритуали, свързани с тях.

Програмите предвиждат провеждане на занятия, при които децата не са пасивни слушатели. Те се включват в роли и състезателни игри, в проектни задачи. Развиват се социокултурните и комуникативно-речевите компетентности, обогатява се езиковата им култура. Работи се и за една по-далечна цел, осмисля се родовата принадлежност и националната идентичност.

II. ВЪЗСТАНОВКИТЕ

Възстановките на най-популярните празници Коледа, Лазаровден, Великден, Еньовден срещат децата с мъдрата философия на народното творчество. Всички възстановки са предшествани от сериозна предварителна работа. Учениците се включват в изследователска дейност, работят по проектна задача „Баба ми каза, че...“ – гледат видеа, срещат се с хора, които им разказват спомени и преживявания – вземат интервю, записват наученото. По този начин получените знания са емоционално осмислени, минали са през сърцето и душата. Особено ефективни се оказаха направените възстановки в четвърти клас, когато учениците имат по-голям обем от знания и умения. Крайният продукт от наученото е сценичното пред-

ставяне, но работата по своята същност е поредица от интердисциплинарни уроци. Партньори в работата са и родителите. Те се включват в изследователската работа, предоставят автентичен реквизит. Възстановките се правят в Етнографска къща и обикновено се отразяват от медиите. Това дава и социална значимост на знанията. Ценно е, че осмислянето на националната идентичност, възпитаването в родолюбие става на емпирично равнище, без излишно теоретизиране.

III. УРОЦИ В МУЗЕЯ

„Музейните уроци“ са заложените в плана на училището като уроци изнесени извън класната стая. Те са интердисциплинарни уроци и дават възможност една тема да постига целите и задачите на няколко учебни предмета – БЕЛ, Човекът и обществото, Музика. В това се състои ценността на тези уроци. В тематичните планове това обикновено са обобщителни уроци. Урокът в музея е интересен за учениците. Дава прекрасна възможност да се включи интерактивност. Беседата е евристична, учениците са включени в ролева игра, експонатите са наоколо и дават нагледна представа за новите понятия, за линията на времето. Методът „мозъчна атака“ е напълно приложим, запомнят се понятия, дати, събития. Игрите „Снежна топка“, „Пет важни неща за...“, „Влез в ролята на...“ активизират емоционалното съпреживяване, мисленето, предизвикват любознателните да търсят информация. Обогаत्या се речника и езиковата култура на учениците.

Такъв е урокът на тема „За свободата на Добрич“. Проведен е във Възрожденското училище с ученици от трети клас. Това е урок проведен „извън класната стая“ и интегрира теми по Човекът и обществото, Български език, Час на класа и е обобщителен урок.

Цел на урока: Запознаване с историческите факти, свързани с освобождението на град Добрич, тогава Хаджиоглу Пазарджик, от османска власт.

Задачи: Да се систематизират и обобщят знанията на учениците на живота под османска власт, да разширят знанията си за родния град – неговото минало и настояще.

Умения: Извличане на информация от материални източници – експонати от фонда на музея, работа със снимков материал, устен разказ за исторически събития, изказване на мнения, рецитиране на текст на народна песен.

Предварителна подготовка на учителя: Запознаване на учениците с паметници в града, свързани с освобождението от османска власт.

Предварителна подготовка на учениците: Научаване на откъс от народната песен за хайдутина Пейо Буюклията.

Реализация: В залата на Възрожденското училище е подредена малка изложба с експонати, свързани с това време – библия, кама и револвер, сабя и калпак на опълченец. За емоционална нагласа група ученици изпълняват текста на хайдушката народна песен за Пейо Буюклията.

Чрез евристична беседа музейният специалист запознава учениците със събитията довели до освобождението на града. В подготвената мултимедийна презентация те виждат картини и фотографии на личности, свързани с тези събития.

Демонстрацията на сабята и калпак на опълченец дават възможност малките ученици да получат нагледна представа за историческото време, за което се говори. Възможността да пипнат сабята и сложат калпака предизвиква възторг и активизира емоционалната памет, която е характерна за малкия ученик.

Ролева игра „Клетва“ – пред библия, пистолет и кама момчетата имат възможност да положат клетва да служат на родината си. Създава се изключително въодушевление.

Учителят обобщава получените знания. Използва и мозъчна атака – „Колко пъти е освобождаван град Добрич?, Коя е причината градът да не е опожарен?“

Урокът завършва с решаване на ребус подготвен от музейните специалисти, в който ключовата дума е „свобода“.

За домашна работа учениците получават задача да посетят със семейството си паметник в Добрич, свързан с Освобождението и да направят снимка.

Изложбата „И сложиха главите си за Отецеството...“ в чест на Трети март се превърна в своеобразен урок, изнесен от ученици за ученици. Ученици от по-горните класове бяха влезли в ролята на велики личности. Наред с чудесната изложба, в която малките учениците видяха облекла на руски войници, вещи на опълченци и оръжия на хайдути, Черешовото топче, имаха възможност и да прочетат направените от големи ученици постери по същата тема.

Чрез уроците в музея се решават важни образователни задачи – осмислено и трайно знание, градят се социални умения, гражданска активност.

В съчинения на тема „В музея“ ученици споделят:

- „...На 2 март по случай Освобождението на България бяхме поканени в музея в парк „Св. Георги“. Там видяхме черешовото топче. Имаше една четническа униформа и една на руски генерал. На мен най-много ми хареса презентацията на шестокласниците на тема „Героите на България“ (Виктория – 3 кл.).
- „...В музея беше много интересно – пипнахме сабята на Димитър Калъчлията.“ (Мартин – 3 кл.).
- „... Обичам да имаме урок в музея, защото там е интересно, научавам за нашето минало, има много интересни експонати, задават въпроси след уроците и искам по-често да ходя“ (Петя – 3 кл.).
- „Харесва ми да съм лазарка, защото все едно сме в старото време“ (Нели – 1 кл.).
- „Много красиви лазарки сме и много ни ръкопляска“ (Габи – 1 кл.).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Музеят, за мен като човек, винаги е бил ценно място, а като учител стана безценно.

Социалната значимост на музея, нагледната информация, интерактивните методи, които се използват дават възможност ученика да сравнява, да мисли активно, предизвикват инициативност, дават поле за изява.

В музея може да се случи срещата между учители, родители, автори на литература за деца и музейни специалисти. Подобно сътрудничество съдейства за „формирането на читателски интереси и умения за възприемане на литературни произведения от децата и учениците“ [5], както и за формиране на „ориентирани на младия човек по отношение етническа, национална и гражданска идентичност, основавайки се на нравствените принципи за хуманност и уважение към своите и т.нар. чужди“ [6].

Музеят като социално значимо „място на памет“ дава възможност да се възпитават у децата важни ценности: уважение към хората с принос в развитието на обществото, умение да се сравни миналото с настоящето, осъзнаване, че всеки човек е носител и продължител на богато културно наследство.

References:

1. Shishmanov, I., Psihosotsiologichniyat metod v literaturnata istoriya. (Nuzhda ot edna nova nauka: literaturna sotsiologiya), Uchilishten pregled, br. 1, 1928, s. 5.
2. Nikolaeva, S., Proektno ili problemno bazirano obuchenie – izberete sami, Pedagogika, kn. 8, 2013.
3. Nikolaeva, S., Neformalno obrazovanie. Filosofii. Teorii. Praktiki, Gabrovo, 2008, s. 244.
4. Delibaltova, V., Muzei, obrazovanie I metakognitsiya, Sofiya, 2015.
5. Polihronov, D., Formi na vzaimodeystvie v triadata uchiteli – roditeli – savremenni avtori na literatura za detsa za stimilirane na literaturnite kompetentnosti u detsa v multikulturna sreda, Vzaimodeystvie na prepodavatelya i studenta v usloviyata na universitetskoto obrazovanie: teorii, tehnologii, upravlenie, Gabrovo, 2019, s. 758.
6. Racheva, D., Patriotichното vazpitanie – sashtnost, tseli, zadachi, funktsii, Godishnik na Sofiyskiya universitet, tom 107, 2014, s. 148.

(Endnotes)

1. Zakon za preduchilishtното I uchilishtното obrazovanie. V sila ot 01.08.2016. Obn. DV. Br. 79 ot 13 oktombri 2015 (...) izm. i dop. DV br. 34 ot 3 mai 2022, <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509>.